

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів XI та XII Всеукраїнських
студентських археологічних конференцій

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 902/904(477)(063)
ББК 63.4(4Укр)я 43
А87

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №10 від 22 листопада 2023 р.)

Рецензенти:

- Могилов О. Д.** старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук.
Строцьонь Б. С. науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук.

Редакційна колегія:

- Копилов С. А.** ректор К-ПНУ ім. І. Огієнка, доктор історичних наук, професор. (голова).
Дубінський В. А. перший проректор К-ПНУ ім. І. Огієнка, кандидат історичних наук, доцент (співголова).
Глушковецький А. Л. декан історичного факультету К-ПНУ ім. І. Огієнка, кандидат історичних наук, доцент (співголова).
Федьков О. М. завідувач кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін К-ПНУ ім. І. Огієнка, доктор історичних наук, професор.
Комарніцький О. Б. доктор історичних наук, професор кафедри історії України К-ПНУ ім. І. Огієнка.
Баженов О. Л. кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін К-ПНУ ім. І. Огієнка (відп. секретар).
Семенчук С. О. кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарної підготовки та туризму Хмельницького економічного університету.
Гуцал В. А. кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін К-ПНУ ім. І. Огієнка (відп. редактор).
Ільків М. В. кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії, член правління ВГО «Спілка археологів України», директор Чернівецької філії ДП «НДЦ «Охоронна археологічна служба України».
Левінзон Є. Ю. старший науковий співробітник Кам'янець-Подільського державного наукового музею-заповідника.
Злотін Ю. О. магістрант I курсу історичного факультету К-ПНУ ім. І. Огієнка (технічний редактор).

А87 **Археологічні дослідження в Україні : здобутки і перспективи : Збірник матеріалів XI та XII Всеукраїнських студентських археологічних конференцій.** Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 207 с.

Електронна версія посібника доступна за покликанням:
URL: https://kaf-asipd.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/zbirka_fv.pdf

Збірник містить доповіді і повідомлення учасників XI та XII Всеукраїнських студентських археологічних конференцій, які відбулися у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Розрахований на науковців, студентів, краєзнавців та освітян.

© Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ
ХІ КОНФЕРЕНЦІЯ
РОЗДІЛ І.

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

<i>Лисак В. М.</i> Дослідження пам'яток празько-корчацької культури в Україні у ХХІ ст.	7
<i>П'явчук Х. О.</i> Об'єкти археології м. Хмельницький	11
<i>Кулеш Г. С.</i> Дослідження пам'яток раннього палеоліту в Україні на початку ХХІ ст.	16
<i>Свідницька В. В., Павлинський Ю. В.</i> Структура Троянових валів ...	20

РОЗДІЛ ІІ.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АРХЕОЛОГІЇ
ПЕРВІСНИХ СУСПІЛЬСТВ**

<i>Данильчук Н. О.</i> Технологія гончарного виготовлення посуду в племен Трипільської культури	25
<i>Захаренко А. В.</i> Деякі знахідки зброї Трипільського часу на території Хмельницької області	30
<i>Злотін Ю. О.</i> Еволюція серпоподібних знарядь на території України у ранньослов'янський час	34
<i>Колтакова В. В.</i> Немирівське городище: скіфи на Вінниччині ...	40
<i>Конончук А. В.</i> Особливості керамічних комплексів доби неоліту на території України	45
<i>Година Н. В.</i> Досліджені черняхівські керамічні комплекси Теофіпольщини	48
<i>Якимчук Т. В.</i> Римський скляний посуд із могильників черняхівської культури Правобережжя України	52

РОЗДІЛ ІІІ

ДАВНЬОРУСЬКА ТА ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНА АРХЕОЛОГІЯ

<i>Зарицька А. Ю.</i> Дослідження Бакотського скельно-печерного монастиря (поховання та некрополі)	60
<i>Козярський М. Ю.</i> Дослідження давньоруського культурного шару з розкопок Вірменського бастиону	65
<i>Лисецька Ю. І., Фолькін О. В.</i> Археологічні дослідження Муравйового городища Рівненської області	72
<i>Мізінчук М. Є.</i> Кінська зброя Сарматів за археологічними знахідками	75

Павлинський Ю. В. Археологічні дослідження літописного Кудина та городища-супутника в с. Суслівці	77
Сивук С. О. Захисний обладунок давньоруських дружинників за матеріалами археології	85
Токарчук О. О. Подільський полугрошник або монета Костянтина	90
Фолькін О. В. Археологічні дослідження на теренах князівства Феодоро	94

ХІІ КОНФЕРЕНЦІЯ

РОЗДІЛ І

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Берлін Д. Є., Коляда І. А. Аматорська археологія другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: діяльність Турвонта Венедиктовича Кибальчича	101
Блаженко А. С. Статеві-вікова структура скіфського суспільства Дніпровського Надпоріжжя за даними поховального обряду	104
Ліщина К. Ю. Наскельне мистецтво у світі нових технологій ...	111
Петрук А. М. Поховальний обряд у прасько-корчацькій культурі	115
Свідницька В. В. Походження Троянових валів та формування їх назви	119
Сивук С. О. Проблема реконструкції наукового портрету Ігоря Герети як археолога (за матеріалами усно-історичних джерел)	125

РОЗДІЛ ІІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АРХЕОЛОГІЇ ПЕРВІСНИХ СУСПІЛЬСТВ

Данильчук Н. О. Типи та форми кухонного посуду середнього етапу племен трипільської культури	132
Діденко С. О. Скіфські пам'ятки посульської групи на території Сумщини.....	136
Лисецька Ю. І. Виготовлення кераміки слов'янськими племнами на території сучасної України	142
Мімакі Т. В. Парні та колективні поховання палеоліту-мезоліту, як джерело вивчення міжстатевих стосунків мисливців-збирачів. ...	145

Павлинський Ю. В., Свідницька В. В. Пам'ятки трипільської культури на території Летитівщини	151
Репінський Т. П. Біогосподарський аспект Северинівського городища скіфського часу на Вінничині (VII – середина VI ст. до н. е.)	156
Поворозник М. О., Берянич І. О. Зооморфна посудина з головою бика трипільської культури	160
Берянич І. О. Римські монети на території Волині	163
Якимчук Т. В. Скляний посуд як складова поховального інвентаря носіїв культури пізньоримського часу Правобережжя України	167

РОЗДІЛ III

ДАВНЬОРУСЬКА ТА ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНА АРХЕОЛОГІЯ

Басюк А. М. Салтівські могильники верхньої течії Сіверського Дінця як джерело для визначення релігійних вірувань	174
Грига С. В. Фрагмент керамічної пляшки з міста Кам'янця-Подільського	178
Кагарлицький О. І. Дослідження давньоруських поселень та їх значення для розуміння історії Київської Русі	182
Карпенко А. А. Дослідження будови давньоруських гончарних горнів для випалювання кераміки	187
Романюк А. В., Клімчук Ю. А. Княгининське городище XII–XIII ст. в околицях Кам'янця-Подільського: історія та сучасність	191
Токарчук О. О. Смотрицький замок в системі оборони Поділля ...	195
Ченцов Я. М. Археологічні пам'ятки золотоординського часу степової зони Правобережної України	198
Якубовська О. Д. Болохівські городища на Хмельничині	203

мирщини (2001–2009 рр.). *Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр.* Київ : ІА НАН України, 2017. Вип. 4 (25). С. 230–239.

П'явчук Х. О.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЇ м. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

У статті висвітлюються археологічні дослідження та об'єкти які є історичною спадщиною міста Хмельницький на основі наявних джерел.

Ключові слова: курган, трипільська культура, поселення, скіфський час.

Археологічні пам'ятки свідчать, що територія, на якій розташований місто Хмельницький, була заселена ще з давніх часів. Адже на околицях міста виявлено поселення трипільської культури (IV–III тис. до н. е.). Перші жителі оселилися на східному березі річки Платої, де вона зливається з Південним Бугом. Оточене з півночі Південним Бугом, з заходу – Платоєю, зі сходу й півдня – непрохідним болотом, на цьому захищеному природою острові існувало поселення [1, с. 65].

У останній чверті XIX ст. маємо перші описи старожитностей Поділля відомих дослідників М. Симашкевича, В. Гульдмана, Ю. Сіцинського [2].

Досить плідною для археологічної науки краю та міста Хмельницький є результати польових досліджень Хмельницької охоронної археологічної експедиції 1997 р. за участю С. Демидка [3, с. 3]. Під час експедиції обстежено курган між селами Лезневе та м. Проскурів про який згадує Ю. Сіцинський у 1901 р. [4]. На даний час висота насипу складає до 2 м, діаметр близько 20 м. Розташований на вододільній частині плато над схилом лівого берега річки Південний Буг (просп. Миру, 102) поверхня якого задернована [5 с. 197–354, с. 217].

Курган у 2006 р. обстежив І. Михальчишин який у звіті фіксує розміри 40–25 м в діаметрі і 2 м висотою (рис. 1). Насип розтягнутий у східному напрямку, очевидно, під час будівництва навколишніх житлових будинків. На думку І. Михальчишина, розміри та розташування у високій точці навколишньої місцевості дають підставу віднести його до II–I тис. до н. е. Поверхня насипу задернована, на вершині місцеві активісти з ініціативи редактора місцевої газети «Проскурів» Б. Теленька встановили дерев'яний хрест на заглибленому у насип залізобетонному фундаменті [8, с. 6].

Рис. 1. Курган, м. Хмельницький, проспект Миру, 102.
Вид з півдня. 2016 р.

Ще два кургани розташовані на вододільній частині плато між р. Південний Буг та його правою притокою р. Вовк за 3–3,5 км на південний схід від передмістя (мікрорайону) Ракове. Курган 1: висота до 3,5 м, діаметр 45 м, поверхня задернована. Розташований за 1 км на захід від об'їзної дороги. Курган 2: висота до 3,0 м, діаметр 40 м. Верхівка насипу зруйнована при спорудженні геодезичного знаку який розташований за 0,6 км на захід від кургану 1 [3, с. 8].

Курганна група з 2-х насипів розташована за 1 км на південний схід від села Книжківці, за 1,3 км на південь від мікрорайону Ракове, за 3,3 км на захід від об'їзної дороги. Не виключено, що до складу групи раніше входила значна кількість насипів [2].

Курган розташований на схилі плато лівого берега р. Південний Буг на захід від мікрорайону Заріччя. Висота насипу до 0,3 м, діаметр до 40 м [7, арк. 12]. Курган вперше виявив В. Якубовський, у 90-х. р. XX ст. його обстежив С. Демидко. У травні 2016 р. курган обстежено пам'яткоохоронною розвідкою співробітників відділу охорони пам'яток історії та культури у Хмельницькій області С. Шпаковським та С. Семенчуком (рис. 2).

Поселення Гречани 1 черняхівської культури виявлене у 1997 р. за 1,5 км на південний схід від мікрорайону Гречани, воно займає пологий схил мису при злитті двох безіменних струмків (ліва притока р. Плеска). Підйомний матеріал – переважно фрагменти гончарного посуду III–V ст. – поширений на площі 400×80 м. Ґрунт – чорнозем. Територія пам'ятки щорічно розорюється. Матеріали

Рис. 2. Курган, м. Хмельницький, мікрорайон Заріччя.
Вид з південного сходу. 2016 р.

зберігаються у фондах ХОКМ [3, с. 2]. Серед знахідок – фрагмент денця амфори [2].

Поселення Гречани 2 розташоване за 2,3 км на південний захід від передмістя Гречани на правому березі безіменного струмка) ліва притока р. Плоска) за 0,35 км на південь від поселення Гречани 1. Площа поширення підйомного матеріалу – 400×500 м. Серед знахідок – фрагменти ліпного та гончарного посуду черняхівської культури [2].

Поселення 1 з матеріалами скіфського часу знаходиться у південній частині міста – мікрорайон «Дубове» що займає схил лівого берега безіменного струмка – правої притоки р. Кудрянка (права притока р. Південний Буг) площею 300×50 м. На поверхні зібрано фрагменти ліпного посуду із заглаженою або підлощеною поверхнею. Орнамент – наскрізні проколи під вінцем, валики розчленовані пальцевими вдавленнями. Територія пам'ятки відведена під забудову, щорічно розорюється. Матеріали розвідки передані до ХОКМ [2, с. 217].

Поселення 2, із маловиразними фрагментами I тис. до н. е. Розташоване на пологому схилі правого берега р. Кудрянка (права притока р. Південний Буг) за 1 км на схід від поселення 1. Займає невеликий за площею (250×80 м) мисоподібний виступ. Поверхня пам'ятки задернована. Матеріали розвідки передані до ХОКМ [2, с. 217].

Місцезнаходження Дубове 3. На схилі правого берега р. Кудрянка за 0,1 км на захід від плотини Дубівського ставу виявлено фраг-

мент посуду із заглаженою поверхнею – ймовірно, I тис. н. е. Поверхня схилу у цьому місці вкрита потужним шаром переміщеного ґрунту, що унеможлиблює візуальне визначення площі поширення матеріалу [2].

Поселення, доби бронзи, раннього залізного віку розташоване за 1,5 км на схід від міста (передмістя Лезневе). Займає пологий схил першої надзаплавної тераси лівого берега р. Південний Буг. Площа 350×100 м. Підйомний матеріал представлений фрагментами ліпного посуду скіфського часу. Знайдено також крем'яні відщепи та двошипна крем'яна стріла, ймовірно, II тис. до н. е. Матеріали розвідки передані до ХОКМ [2, с. 217].

Поселення 1, доби бронзи, раннього залізного віку знаходиться у мікрорайоні Озерна виявлене С. Демидком у 1995 р. Займає відносно пологий схил лівого берега безіменного струмка (ліва притока с. Південний Буг) за 0,5 км на захід від вул. С. Бандери. Площа 400×80 м. Знайдено поодинокі уламки ліпного, тонкостінного посуду II тис. до н. е., прикрашеного геометричним орнаментом. Переважна більшість підйомного матеріалу – фрагменти ліпної та гончарної кераміки III–IV ст., фрагмент прясла. Територія пам'ятки відведена під забудову. Матеріали розвідки передані до ХОКМ [2].

Поселення Лезневе-Глибокий яр, Лезневе-Везнев. Перші відомості про пам'ятки наведено у Ю. Сіцінського «Археологическая карта Подольской губернии» [4].

Поселення Лезневе 1 розташоване за 1,5 км на схід від міста (передмістя Лезневе), на схилі першої надзаплавної тераси лівого берега р. Південний Буг. Площа 350×100 м. Підйомний матеріал представлений фрагментами ліпного посуду скіфського часу. Знайдено також крем'яні відщепи та двошипна крем'яна стріла, ймовірно, II тис. до н. е. [3, с. 7–8].

Місцезнаходження Озерна 3 розташоване на лівому березі с. Лезнівка за 0,8 км на схід від поселення Озерна 1. Матеріали (маловиразні дрібні фрагменти ліпного посуду, ймовірно, доби бронзи) простежено у стінках траншеї очисного колектора на глибині 0,3–0,5 м. Площа пам'ятки не визначена: підйомного матеріалу не виявлено [2].

Поселення Ружична 1 з численними фрагментами характерної ліпної трипільської кераміки (етап В) розташоване на правому березі с. Кудрянка у північно-східній частині передмістя. Площа поширення підйомного матеріалу перевищує 300×800 м. С. Демидко припускає що саме ця пам'ятка згадується в «Історії міст і сіл», та

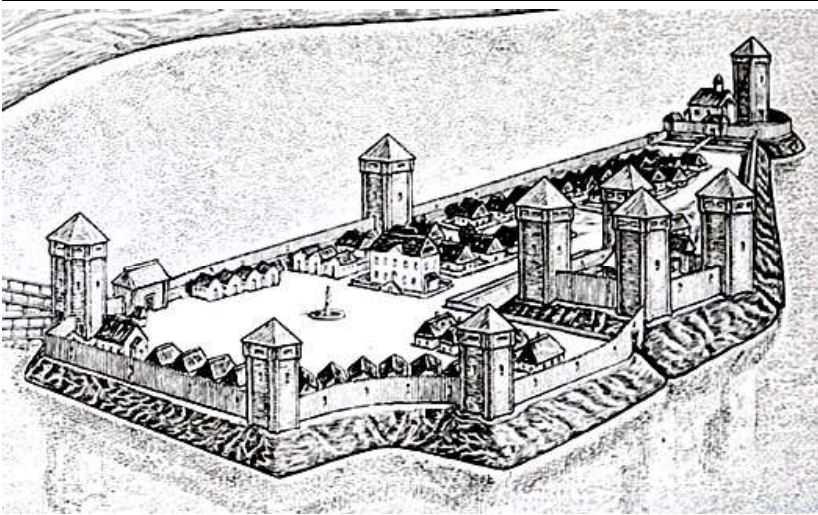

Рис. 3. «Плоскирівський замок». Автори реконструкції В. Захар'єв, художник Ю. Адамчук.

«Довіднику археології» [6 с. 140] без визначення прив'язки та площі: «На околицях міста виявлено поселення трипільської культури [2].

Замчище яке знаходилось у північно-західній частині старого міста (вул. Примакова) в урочищі «Острів», є однією з цікавих історичних пам'яток. Перші відомості про дерев'яний замок на правому березі р. Пłosка з'являються в історичних джерелах в 1565 р. У кінці XVII – першій половині XVIII ст., ймовірно, занепадає і поступово руйнується: у «Камеральному і топографічному описі Подільської губернії Проскурівського повіту» 1797 р. замок не зазначений, а в документах XIX ст. згадується лише про залишки земляних укріплень без визначення параметрів. За свідченням місцевих жителів, рештки валів замчища були знівельовані під час будівництва школи № 1 [2]. Замок був хорошим укріпленням тих часів, так як залишки не збереглися достовірно як він виглядав дізнатись неможливо, але за допомогою описів історичних джерел маємо реконструкцію створену дослідниками [9, с. 24] (рис. 3).

Список використаної літератури:

1. Історія міст і сіл УРСР : В 26 т. Хмельницька область. Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР. 1971. 708 с.
2. Демидко С. Ю. Археологічна карта міста Хмельницький. *Місто Хмельницький в контексті історії України*. Хмельницький ; Кам'янець-Подільський : Оіум, 2006. С. 48–59.

3. Демидко С. Ю. Звіт про результати польових досліджень Хмельницької охоронної археологічної експедиції в 1997 р. *Науковий архів Хмельницького обласного краєзнавчого музею*. 1997. Спр. 1997/105.

4. Сецинский Е. И. Археологическая карта Подольской губернии. *Труды XI-го археологического съезда в Киеве*. Москва : Тип. Г. Лиснера и А. Гешеля, 1901. С. 197–354.

5. Реєстр нових археологічних пам'яток, відкритих в Україні у 1998–1999 р. *Археологічні відкриття в Україні 1998–1999*. Київ, 1999. 31. С. 217.

6. Гуцал А. Ф., Якубовський В. І., Михальчишин І. С. Археологічна спадщина Хмельницької області. Чернігів : РВК«Деснянська правда». 2011. 176 с.

7. Якубовський В. І. Звіт Хмельницької обласної дитячої туристської станції за 1971. *Науковий архів інституту археології НАН України*. Спр. 1971/60. 1971.

8. Михальчишин І. С. Звіт про археологічні розвідки на території Хмельницької області в 2006 р. *Науковий архів Відділу охорони пам'яток історії та культури у Хмельницькій області*.

9. Захар'єв В. А. «Ploskyrof urbs munita», або історія укріплень Пlosкирова та їхніх досліджень : дослідження. Хмельницький : Стрихар А. М., 2021. 116 с.

Кулеш Г. С.

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК РАНЬОГО ПАЛЕОЛІТУ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті подається сучасний стан та результати археологічних досліджень раннього палеоліту на території України впродовж ХХІ ст.

Ключові слова: *ранній палеоліт в Україні, чоппери, рубила, галечні знаряддя, ашельська епоха.*

Для з'ясування проблеми появи найдавніших людей на теренах сучасної України важливе місце відіграють археологічні дослідження. Впродовж ХХ століття було виявлено ряд пам'яток, які свідчили про появу перших людських колективів на теренах сучасної України ще в ранньому палеоліті. Дослідження П. Борисковського, О. Формозова, О. Черниша, В. Гладіліна та інших дозволили уявити матеріальну культуру архантропів, простежити шляхи проникнення їх в Центральну та Східну Європу, вивчити первинні технології обробки каменю. Археологічні матеріали з таких пам'яток як Королеве, Лука-Врублівецька, Житомирська стоянка, Амвросіївка та ін. відносять до ашельської епохи.